

הדף היומי

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ח"

מסכת בבא מציעא - דף נו

עיונים על הדף

אלו חיובי הפרשה יש ב"דמאי"?

בסוגיא לפנינו הביאו כמה וכמה הלכות התלויות בהפרשת תרומות ומעשרות בדמאי. מה חיובי חכמים להפריש בדמאי, ועל מה פטור. בעיונים על הדף לעיל דף יא, הארכנו בעקרי הדינים של תרומות ומעשרות, עתה ננסה ללבן את הדינים שאמרו חז"ל בדמאי, היינו הקונה פירות מעם הארץ ולא ידוע האם הפרישו עליהם תרומות ומעשרות כדל וכו'.

דיני תרומות ומעשרות הנצרכים כדי להחיר את הפירות באכילה, "תרומה", לכהן. "מעשר ראשון" ללוי (הייחזה גזירה על הלויים שלא עלו בזמן בית שני שניתן לכהן). ונחלקו הראשונים האם רק לכהן או אף לכהן. מתוך כך מפריש הלוי "תרומת מעשר לכהן. מעשר שני הנאכל בירושלים ע"י הבעלים בקדושה ובטהרה, נוהג בשנים א.ב.ג.ד.ה למנון השמיטה. ומעשר עני ניתן לעני ונוהג בשנים ג.ו למנון השמיטה.

בגמ' ביומא (ט) סוטה (מח) ונדרים (פה) מבואר שורשי הדין. בגמ' בסוטה (מח, א) לגבי דיני הפרשת תרומ' בקונה מעם הארץ, מבואר שרבי יוחנן כ"ג שלח לבדוק מה קורה בדיני הפרשה. ונמצא כך, "ששלח בכל גבול ישראל וראה שאין מפרישין אלא תרומה גדולה בלבד. ומעשר ראשון ומעשר שני מקצתן מעשרין ומקצתן אין מעשרין. אמר להם בני בואו ואומר לכם כשם שתרומה גדולה יש בה עון מיתה כך תרומת מעשר וטבל יש בהן עון מיתה עמד והתקין להם הלוקה פירות מע"ה מפריש מהן מעשר ראשון ומעשר שני מעשר ראשון מפריש ממנה תרומת מעשר ונותנה לכהן ומעשר שני עולה ואוכלו בירושלים מעשר ראשון ומעשר עני המוציא מחבירו עליו הראיה.

עולה מדברי הגמ', היות וראו ישעל "תרומה" מקפידים כולם. אי"צ להפריש דמאי תרומה גדולה. אולם כיון שבמעשרות עמי הארץ זלזלו, מצווה הישראל להפריש מעשרות. אולם בכך הדון חלוק. מעשר ראשון ניתן ללוי, אולם מעיקר הדיון מותר לזר לאוכלו. לכן צריך "לקרא שם" כדי לתקן את הפירות. אולם נתינה בפועל ללוי, לא צריך - עד שיביא הלוי ראה, שבאמת לא הפרישו מהפירות "מעשר ראשון" שהרי הוא מוציא מחבירו.

אולם "תרומת מעשר" זה "תרומה" שהלוי צריך לתת לכהן, מזה ההישאל עדיין לא נפטר, היות וזה אסור לזרים, ואסור לו לאכל וחיוב לתת לכהן. לגבי "מעשר עני" שמותר לזרים. מבואר בגמ' בנדרים שנחלקו ר"א ורבנן, האם צריך "לקרא שם" או לא. לתת בפועל, אין מחלוקת, שהרי העני הוא מוציא מחבירו ועליו להביא ראה שבאמת לא הופרש מעשר עני. אולם נחלקו רבנן ור"א האם צריך לקרא שם, ולמסקנת הגמ', תלוי הדבר האם נוקטים שמן הסתם העם הארץ הפריש, כיון שיכול לעשות בצורה שלא יפסיד דמאי. והתקינו שלא קרא שם כלל.

בעקבות זו פסק הרמב"ם (הלכות מעשר ט, א-ב) בימי יוחנן כהן גדול שהיה אחר שמעון הצדיק שלחו ב"ד הגדול ובדקו בכל גבול ישראל ומצאו שהכל זהירים בתרומה גדולה ומפרישין אותה, אבל מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני היו עמי הארץ מיישאל מקילין על עצמן ולא היו מפרישין אותן, לפיכך גזרו שלא יהא נאמן על המעשרות אלא אנשים אמנים, אבל עמי הארץ פירותיהן ספק ואין נאמנין לומר מעשרין לו וזוהו הנקרא דמאי. והתקינו שלא יהא אדם מפריש מן הדמאי אלא תרומת מעשר מפני שהוא עון מיתה, ומעשר שני שאין בזה הפסד שהרי בעליו אוכלין אותו, אבל מעשר ראשון ומעשר עני אין מפריש מן הדמאי מפני שהוא ספק והמוציא מחבירו עליו הראיה, לפיכך אמרו ללוי או לעני הבא ראה שאינו מעושר וטול מעשרות.

מדוע לא חיוב מעשר ראשון מטעם "ספק איסור לחומרא"?

כמבואר, "מעשר ראשון" ו"מעשר עני" אין חיוב בדמאי מחמת שהמוציא מחבירו עליו הראיה. וצריך לעיין טובא, חיוב הפרשה הוא מהתורה, ואמת הדבר שרבי יוחנן שלח לבדוק האם הפרישו תרומות ומעשרות וכו' ולכן תיקן שיפרישו על דמאי וכו' אולם למעשה, יש כאן ספק האם הפרישו מעשר ראשון. מדוע לא נדון כאן ככל ספק דאורייתא לחומרא. והגמ' אמרת שחיבו אותם להפריש רק תרומת מעשר ולא מעשר ראשון ולא מעשר עני כיון שהמוציא מחבירו עליו הראיה. היכן נעלמה המצוות עשה של "הפרשה" וככל ספק מהתורה שקי"ל שפוסקים לחומרא?

במכתב ששלח הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל לגאון רבי אלעזר מנחם מן שך זצ"ל מתארך כב אלול תרפ"ב (נדפס בשו"ת אגרות משה יורה דעה ח"א סימן קנ) הגדיר את הדבר כך, יש לעיין במצוות הנתינה לכהן ללוי ולעני. אם התורה אמרה יש לך ממנו, פירות תבואה וכו' מוטל על האדם להפריש משלו ללוי וכו' א"כ לכאורה אין סיבה שיפטר מדבר זה. ובוותר, אמרו בגמ' מי שהזיק או אכל מעשר לאחר שהופרש פטור כיון שהוא ממנו ואין לו תובעים. נוקט האגר"מ שאם נימא שהטעם ונדר המצווה הוא, שהישראל מחוייב לתת ממנו לכהן וללוי, אין סיבה שיפטר וכו' מאחר שזה שייך לכולם יכול לומר איני חיוב. הרי הוא הזיק וגנב. אלא הביאור כך, הנה בתרומות ומעשרות ובכז"ב ופדה"ב ומתנות וכדומה שהתורה חייבה לבעלים ליתן לכהנים וללויים ולעניים, צריך לומר שהתורה

זיכתה ממון וחיובים אלו לכהן וללוי ולעני. כלומר לאחר שהתורה זיכתה להם, זה שייך להם, אמנם זה עדיין ברשות הישראל אולם ה"ממונ" שייך להם. ומחמת שממונות שייכים להם, חייבה התורה לבעלים לישראל, תן להם את שלהם. רק שנתנה תורה זכות טובת הנאה לבעלים הישראל שיוכל להחליט למי מהכהנים ולמי מהלויים או העניים מעוניין הוא לתת. אבל עצם חיוב הנתינה הוא ליתן להם מחמת שהוא שלהם. וכאשר לא יתן יעבור בגזל השבט. (כלומר יש ב' שלבים. א. התורה החליטה שממון מסויים שייך לכהן או הלוי. ב. צויו על הישראל תן להם). ממילא כאשר יש ספק, אין הכוונה שיש לי ספק דאורייתא לחומרא, ואין להקשות שיצטרך הישראל לתת מחמת חומרא. כ"ז היה נכון אילו היה לישראל מצוה לתת משלו. א"כ אף במצב ספק תנהג להחמיר. אולם כפי ההגדרה עתה, שהצוייו לתת להם את שלהם, כל עוד לא הוכח שזה שלהם אין כאן מקום להסתפק בספק איסור כלל. היות ועתה הנידון הוא בספק ממון האם שייך להם או לא שייך להם וספק ממון לקולא.

סיכום הדף

נושא היום: חומרא בדמאי דרבנן. אלו דברים אין בהם אונאה.

כאמור, בדברי המשנה מבואר שהחמירו בתרומת מעשר של דמאי שהאוכל בשגגה מוסיף חומש על הקרן, **שמואל ביאר** כדעת רבי מאיר שהחמיר בדרבנן כשל תורה. **וביאר רב יוסף** שדווקא בדבר הקשור לאכילה ולא בפדיון. **וביאר רבנא**, מבואר בברייתא לדעת רבי מאיר אדם שלקח לחם מן הנחתום שהוא עם הארץ והסחורה מוגדרת ל"דמאי". **מפריש** מן הלחם החם על הצגן ולהפך, כדברי רבי אילעאי שהתורם מן היפה על הרעה תרומתו תרומה ממה שנאמר "ולא תשאו עליו חטא בהרמכם את חלחלו ממנו", אם יש קדושה למרות שיש חטא, **מבואר** שהתרומה חלה. **אך מבואר בברייתא** שניתן להפריש אף מכמה צורות של לחם, ואינו חושש רבי מאיר שיש כאן מעשר מן החיהוה על הפטור, שהרי מכה סגנונות של אפיה יכול להיות שאחד חייב בתרומ' והשני פטור ונמצא מפריש מהפטור על החיוב שלא חלה ההפרשה על הדבר המחוייב. **מבואר שרבי מאיר** לא חשש בתרומ' בדמאי. **אמר אביי**, ר"א הקשה על המשנה לפני מי חשש להצריך חומש בתרומת מעשר מדרבנן. **שמואל שתירץ** כדעת רבי מאיר, לא תרץ כהוון, כיון שרבי מאיר החמיר באשת איש שחמורה מיתתה בידי ב"ד, **משא"כ** אכילת תרומה זה מיתה בידי שמים. **רב ששת שהקשה** מחילול מעשר שני שהוא רק בלאו לא הקשה כהוון לנידון של חיוב מיתה בידי שמים, **אמנם רב יוסף תירץ** לו כהוון לפי קושייתו. **אלא רבינא** שהקשה מדיון הנחתום, יכל לסייע לר"ם מדיון "פלטור" (סיטונאי של לחם הקונה מהרבה ומוכר לתנויות), שרבי מאיר אמר שהקונה מהפלטור מפריש מכל צורה של לחם, הרי שרבי מאיר מחמיר. **אלא החילוק** בין "נחתום" ל"פלטור", קונה מכמה בני אדם ויש חשש שיש לו פטור וחייבו. אך **נחתום** קונה מאחד ואף שוכרות הלחם בצורות שונות, אין לחשוש שיש פטור וחייבו, הכל או פטור או חיוב. **לדעת רבא**, שמואל תירץ כהוון שהמשנה שחייבה בתרומת מעשר דמאי חומש, כשיטת רבי מאיר בחיוב מיתה ב"ד, היות ו"שם מיתה" אחד הוא ואין הבדל אם זה מיתה בידי שמים או מיתה ב"ד. **עבדים, שטרות, קרקעות, קדשות**, אין בהם דיני אונאה, אין בהם תשלומי כפל לארבע וחמשה. **שומר חנם** אינו נשבע עליהם אם נגנבו ממנו, וכן **שומר שכר** אינו משלם. **לדעת ר"ש**, קודשים שחייב באחריות כגון שאמר "הרי עלי" יש בזה אונאה. אם אין אחריות כגון שאמר "הרי זו", אין בהם דיני אונאה. **לדעת רבי יוחנן**, מוכר ס"ת, בהמה או מנוולת אין בהם דיני אונאה. **ובבבן** חולקים. **המקור** שאין דיני אונאה בעבדים שטרות וקרקעות, "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך" דבר הקנה מיד ליד למטע קרקעות שלא ניתן לטלטלם. **למטע** עבדים שהוקשו לקרקע. **למטע** שטר שאין גופו קניו ורכס שמשם לראיה. **אך אם מוכר שטר לצורך גופו** יש שטר כגון למוכר בשמאל במכירתו מוכרו וכו' ואין בהם דיני אונאה. **ולאפוקי** מדברי רב כהנא שלמד שאין אונאה לפרוטות, ואמרו שאף שערך השטר לצורך כסיו אין בו כמטע ערך יש בו אונאה. **הקדשות** התמטע מדיון אונאה, "אל תונו איש את אחיו" דווקא אחיו ולא הקדש. **מטעט** קרקעות כיון שמשמעות "מיד עמיתך" מתפרש על דבר העובר מיד ליד. **הוכיח רבה בר מנחם** ממלכת סיוון "ויקח את כל ארצו מידו" שהכוונה רשותו ולא ידו משם. **הוכיחה הגמ'**, מפרשת נגיבה "המצא תמצא בידו" שמשמע דווקא כאן בכל רשותו אך בשאר מקומות "ידו" הכוונה לידו משם. **לגבי גט** למדנו "ונתן ממתת הכתוב ונתן מוכיח שדווקא כאן ניתן לתת אף לחצרה וכו' אבל "ידו" מתפרש ידו משם. **אלא מסקנת הגמ'**, כל מקום שנאמר "ידו" הכוונה ידו משם, רק במלכת סיוון לא ניתן לפרש על ידו משם והכוונה על רשותו. **רבי ירמיה הסתפק** האם יש אונאה בשיכרות. **הוכיח אביי** "ממכרו" ליומו מוגדר לממכר ויש אונאה בשיכרות. **הסתפק רבא** בטיהן שרע בקרקע ומכר לחביו לפני השרשתם, האם יש בהם אונאה, **צדדי הספק** האם הם מתבלים וכקרקע ואין אונאה או שעדיין מוגדרים שכביכול נמצאים בקופסה. **אין ספק** במקרה שאמר זרע ממות מסוימת ובוא עדים שזרע פחות, כיון שאם אמר משקל או מנין יש אונאה בכל שהוא. **אלא** אמר שזרע כזה שצריך והתברר זרע פחות. **עוד הסתפק** אם תבע שיזרע 6 והוודה על 5 האם נשבע כדון מודה במקצת או שאין נשבעים על הקרקעות. **עוד הסתפק** בחיטין הנמצאים באדמה, האם הקרבת העומר מתירם מאיסור "חדש". **מבאר הגמ'**, אם הושרשו מתיר העומר, לא הושרשו לא מתיר. **הספק** קצר חיטין וחזר חזר אותם ולא הושרשו שוב, האם עתה הם מוחמים בקופסא שהרי בזמן העומר היו כמו תבואה שכבר נקצרה, או עתה התבטלו לגבי קרקע והם לא הושרשו אין העומר מתיר. **תיקו.**